

Abdulbârî Âdem Çelebi ve “Mu’înü'l-Hıfz” Adlı Suverü'l-Kur'ânı*

YUNUS KAPLAN**

Abdulbari Adem Chelebi And His Suverü'l-Kuran In
The Name Of “Mu'inü'l-Hıfz”

Ö Z E T

Suverü'l-Kur'ânlar, klasik Türk şairinde Kur'ân-ı Kerim'deki sure isimlerinin daha kolay öğrenilmesi için yazılmış manzum bir türdür. Bu türde yazılan eserlerde, Kur'ân'daki sureler ve bunların sahip oldukları bazı özellikler beyitler hâlinde çeşitli anlam ilgileri de gözetilerek dile getirilir.

İlk örneği 16. yüzyıl şairlerinden Latîfi tarafından kaleme alınan bu türdeki eser sayısı oldukça sınırlıdır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Şeyhülislam Yahyâ, Dâ'î, Senâyi, Seyyid Muhammed ve Şâkir Ahmet Paşa'nın da suverü'l-Kur'ân sahibi olduğu bilinmektedir. Yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde birçok türde olduğu gibi zamanla bu türdeki yazılmış bilinmeyen eserler de gün yüzüne çıkmaktadır. Yaptığımız eser taramaları neticesinde 18. yüzyıl şairlerinden Abdulbârî Âdem Çelebi'ye ait bilinmeyen bir suverü'l-Kur'ân metni tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, 18. yüzyıl şairlerinden olduğu anlaşılan Abdulbârî Âdem Çelebi'nin daha önce varlığı bilinmeyen ve 86 beyitten oluşan Mu'inü'l-Hıfz adını taşıyan suverü'l-Kur'ân'ın şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak tespit edilebilen tek nüshasından hareketle eserin çeviri yazılı metnine yer verilmiştir.

ABSTRACT

Suverü'l-Kuran is a poetic type which is written in order that the names of section of The Koran are easily learnt in the classical Turkish poetry. The sections of Koran and some of their properties are mentioned in the works which are written in such a type, as the various meaning relevancies are considered in the couplets.

The number of works which are written in such a type that Latîfi who was one of the poets in 16th century wrote the first sample is very limited. It is known that Şeyhülislam Yahyâ, Dâ'î, Senâyi, Seyyid Muhammed and Şâkir Ahmet Paşa have the suverü'l-Kuran in the studies which have been made up to now. The unknown works which were written in such a type have come to light in time as in many types as a result of the review and researches which were made. As a result of the work review that we made, an unknown suverü'l-Kuran text belonging to Abdulbari Adem Chelebi who was one of the poets in 18th century was determined.

In this study, the translated text of work was included from the point of establishable single copy, as the form and content properties of Suverü'l-Kuran in the name of Mu'inü'l-Hıfz belonging to Abdulbari Adem Chelebi, who was one of the poets in 18th century, that its existence was not known previously and consists of 86 couplets were considered.

* Makalenin Geliş Tarihi: 07.11.2019 / Kabul Tarihi: 23.11.2019.

** Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (yunuskaplan80@gmail.com), Orcid Id: 0000-0003-3139-2193.

ANAHTAR KELİMELER

Klasik Türk Edebiyatı, Suverü'l-Kur'ân, Abdalbârî Âdem Çelebi, Mu'mü'l-Hıfz.

KEYWORDS

Classical Turkish Literature, Suverü'l-Kur'ân, Abdalbârî Âdem Chelebi, Mu'mü'l-Hıfz.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, klasik Türk edebiyatının şekle ait birtakım özelliklerinden muhtevasına ve bazı türlerin ortaya çıkışına kadar hemen her alanda temel kaynak olmuştur. Hadis, kısas-ı enbiya, eski kavimlere dair bilgiler ve tasavvuf şeklinde sıralanabilecek olan diğer kaynaklar da yine Kur'ân'la yakından ilgilidir ve ondan doğup gelişmiştir. Bu kaynaklar, Türk edebiyatında manzum ve mensur olarak kaleme alınmış eserlere sadece malzeme temin etmek, muhtevalarını zenginleştirip beslemekle kalmamış, bu eserlerin estetik yönünün teşekkülünde ve sanat değerinin ölçülmesinde de başvurulacak esasları belirlemiştir (Uzun 2002: 414).

Özellikle dinî muhtevalı nazım türlerinin teşekkülünde ve bu türlerin zaman içinde gelişip zenginleşmesinde *Kur'ân-ı Kerîm*'in büyük rolü olmuştur. Özellikle tevhid¹, na't², münâcât³, mevlid⁴, siyer, miraciye⁵, hilye ve şemail⁶ gibi ağırlıklı olarak Allah'ın varlığı, birliği, azameti; peygamber efendimizin sahip olduğu çeşitli vasıflar, hayatı ve nübüvvetini konu alan edebî türlerde *Kur'ân-ı Kerîm*'den büyük ölçüde istifade edilmiştir.

¹ Daha geniş bilgi için bk. Haluk Gökalp, *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.

² Daha geniş bilgi için bk. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

³ Daha geniş bilgi için bk. Abdulhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

⁴ Daha geniş bilgi için bk. Necla Pekolcay, *Türkçe Mevlid Metinleri*, İstanbul Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1950; M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

⁵ Daha geniş bilgi için bk. Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

⁶ Zülfikar Güngör, *Türk Edebiyatı'nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebeviler ve Nesimî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i*, Ankara Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.

Klasik Türk edebiyatında Osmanlı toplumunun inanç dünyasının sahip olduğu her türlü malzeme şiirlere malzeme olarak kullanıldığı gibi İslâm dininin ilahî kitabı olan *Kur’ân-ı Kerîm* de hem şekil hem de muhteva açısından çeşitli özellikleriyle manzum ve mensur birçok esere konu olmuştur. Şairler veya nasirler, gerek müstakil olsun gerekse de herhangi bir eserde bölüm şeklinde olsun *Kur’ân-ı Kerîm* ve onun özelliklerini çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir. Bazı sureler, ayetler ve bunlardan yapılan iktibaslar, peygamberler ve bunların başlarından geçen hadiselerin anlatıldığı kıssalar ve gösterdikleri mucizeler *Kur’ân-ı Kerîm*’le ilgili kullanımlardan akla ilk gelen unsurlardır. Yusuf ile Züleyha mesnevileri, miraciyeler, Ashab-ı Kehf manzumeleri, Hızır-nâmeler, esmâü’l-hüsna şerhleri, manzum veya mensur kırk ayet tercümeleri bu unsurların kullanımıyla oluşmuş eser türleridir (Kaplan 2016: 268).

Kur’ân-ı Kerîm’le ilgili karşımıza çıkan en yaygın eser türlerinden birisi de manzum tercüme ve tefsirlerdir. Ancak *Kur’ân-ı Kerîm*’in tam bir tercüme veya tefsirine yönelik manzum bir eser şimdilik tespit edilememiştir. Ancak çeşitli surelerin manzum tercüme ve tefsirlerine dayanan eserlerin sayısı bir hayli fazladır. Bu tür eserlerde daha çok Fâtîha, İhlâs, Yasin, Mülk, Nebe gibi surelerin tefsir ve tercümeleri yapılmıştır.⁷

Fezâ’il-i Kur’ân, Havâss-ı Kur’ân adlarıyla surelerin faziletlerinden bahseden eserler, ilm-i tecvid ve kıraat hakkında yazılmış eserler, manzum fâl-i Kur’ânlar da yine edebiyatımızda *Kur’ân-ı Kerîm*’le ilgili yazılmış olan eser türlerinden bazılarıdır (Çelebioğlu 1998: 354-56; Uzun 2002: 414-17).

Kur’ân-ı Kerîm’deki sure isimleri ve bunların bazı özellikleri divan şairleri tarafından şiirlerde kaynak olarak kullanılmıştır. Şairler, çoğu zaman sure isimlerini sahip oldukları kelime anlamlarıyla çeşitli çağrışımlarla birlikte beyitlerde kullanırken bazen de bu sure isimlerinin daha çabuk öğrenilmesi ve hafızada tutulması için manzum veya mensur çeşitli eserler kaleme almışlardır (Kaplan 2017: 41).

⁷ Bu türden yazılmış eserler ve bunların özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Bünyamin Taş, “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn 2015, Sayı 37, s. 101-121.

Kur'ân-ı Kerîm'deki Sureler ve Özellikleri

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'e kırk yaşında iken 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesinde inmeye başlamış, daha sonra yirmi veya yirmi üç yıl içinde parça parça Hz. Peygamber'e vahyedilmiştir. Alak Suresi'nin ilk beş ayetinin ilk inen ayetler olduğu hususunda ittifak bulunmakla birlikte ilk inen surenin hangisi olduğu ihtilaflıdır. Fâtiha'nın Kur'ân'ın ilk nazil olan suresi olma ihtimali yüksektir. Medine döneminde nazil olan ilk sure ise Bakara'dır. İndiği yere bakılmaksızın hicretten önce nazil olan ayet ve surelerin Mekkî, hicretten sonra nazil olanların Medenî sayılması uygun görülmüştür. Ancak günümüzde yaygın olan görüşe göre surelerin seksen altısı Mekkî, yirmi sekizi ise Medenî'dir. (Birişik 2002: 383-85).

Sözlükte "sıçramak, duvara tırmanmak" anlamındaki sevr (سور) kökünden türeyen sure kelimesi "yüksek ve güzel bina, evin bir bölümü veya katı, yüce mertebe, şan ve şeref, alâmet ve nişan" manalarına gelir ve çoğulu suverdir. Terim olarak "*Kur'ân-ı Kerîm*'deki ayetlerinin bir araya getirilmesi sonucunda oluşan, sınırları vahiy doğrultusunda Hz. Peygamber tarafından belirlenen bölüm." demektir (Birişik 2009: 538).

Kur'ân-ı Kerîm'de toplam 114 sure bulunmaktadır. Tertip sırasına göre ilk sure Fâtiha, sonuncusu ise Nâs'tır. Bu sureler içinde en uzun olanı 286 ayetlik Bakara Suresi, en kısa olanı ise üç ayetlik Kevser Suresi'dir. Enfal ve Tevbe sureleri hariç bütün sureler, besmele ile birbirlerinden ayrılır (Birişik 2009: 538-39).

Sure isimleri, surede anlatılan kıssalarda adı geçen şahıslardan (Yunus, Hûd, Yusuf, İbrahim, Lokman gibi), toplumlardan (Âl-i İmrân, Nisâ, A'râf, Hicr, Kehf, Ahzâb, Sebe', Kureyş gibi), surede anlatılan olayı hatırlatan sembol kelimelerden (Bakara, Mâide, Enâm, Enfâl, Tevbe, Ra'd, Nahl, İsrâ gibi) yahut ilk kelimelerinden (Tâhâ, Yâsîn, Sâd, Kâf, Nûn gibi) almaktadır. Genel olarak surelere ad olan kelimeler, surelerin içinde geçer. Fâtiha ve İhlâs surelerinin isimleri ise sure içerisinde geçmez. Çoğu surelerin bir adı varken, bazı sureler için birden fazla isim sayılmıştır (Akpınar 2009: 6).

Bakara ile Âl-i İmrân sureleri *Zehrâveyn* (çifte güller); "hâ-mîm"le başlayan Mü'min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân, Câsiye ve Ahkaf sureleri *Havâmîm* (hâ-mîmler) veya Âlü hâ-mîm (hâ-mîmli, hâ-mîmle başlayan);

“tâ-sîn” veya “tâ-sîn-mîm”le başlayan Şuarâ, Neml, Kasas sureleri *Tavâsîn*; Allah’ı tesbihle başlayan Hadîd, Haşr, Saf, Cum’a, Tegâbün sureleri *Müsebbihât*; “kul” (söyle) emriyle başlayan Cin, Kâfirûn, İhlâs, Felak ve Nâs sureleri *Kalâkıl*; Kâfirûn ile İhlâs, *İhlâseyn*; ayrıca bu ikisiyle Felak ve Nâs sureleri *Mukaşkışeteyn* (tedavi eden); İhlâs, Felak ve Nâs sureleri *Muavvizât*; yalnız Felak ve Nâs sureleri, *Muavvizeteyn* diye anılmıştır (Birişik 2009: 539).

Klasik Türk Edebiyatında Suverü'l-Kur’ân’lar

Kur’ân-ı Kerîm ve sahip olduğu özellikler çeşitli vesilelerle şairlere ilham kaynağı olmuştur. Şairler hayallerini mücesssem bir hâle getirdikleri manzum metinleri zenginleştirmek ve çeşitli anlam çağrışımları tesis ederek maharetlerini sergilemek için bu özellikleri sıkça kullanmışlardır. Bu kullanımlarda edebî sanatlar ve mazmunların da edebî metne sağladıkları imkânlardan da istifade etmesini bilmişlerdir. Bu meyanda sevgilinin yüzünün mushafa, ayva tüyelerinin mushafın sayfalarındaki ayetlere, kaşların surelerin başındaki besmeleye teşbih edilmesi yine bazı ayetler ve ayetlerde geçen ibareler iktibas, telmih, tevriye gibi edebî sanatlarla birlikte beyitlerde sıkça kullanılmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’in sahip olduğu özelliklerin çeşitli vesilelerle şairlere malzeme olmasının yanında sure isimlerinin anlamları, temel özellikleri ve bunların kolay ezberlenmesi için manzum ve mensur olmak üzere bazı eserler yazılmıştır.

Mensur şekilde kaleme alınmış olanlara Kadı İyaz’ın (öl. 1736-37) sureleri tertip sırasıyla zikreden hutbesi, Kânî Efendi (öl. 1791)’nin *Kur’ân* surelerini sondan başa doğru (Nâs Suresi’nden Fâtiha Suresi’ne kadar) tertip üzere inşa ettiği mensur eseri, yine Kânî’nin bu türden duası ve Hacı Hasan Rıza hattı ile yazılan ve mushafların sonuna konan, içinde surelerin isimleri bulunan hatim duası (Akpınar 2009: 7-8) örnek verilebilir.

Bu türde manzum olarak surelerin isimlerine yönelik tertip edilen ve suverü'l-Kur’ân olarak adlandırılan eserlerden bu çalışma öncesine kadar tespit edilenler şunlardır:

1. **Esmâ-i Suverü'l-Kur'ân:** Lâtîfî (öl. 1582)'nin "*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*" vezniyle 29 beyit hâlinde yazdığı bir risaledir. Şair, bu şiirinde *Kur'ân-ı Kerîm*'in Cebrail'in indirdiği gibi hiçbir değişikliğe uğramadan Peygamber'e indirildiğini, Hz. Osman'ın huzurunda tertip edilerek sure, cüz ve aşirlere ayrıldığını belirterek 114 sureyi Fâtiha'dan başlayarak Nâs'a kadar zikretmiştir (Sevgi 1987: 135).

2. **Tertîb-i Suverü'l-Kur'ân:** Şeyhülislam Yahyâ (öl. 1644) tarafından kaleme alınan eser "*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*" vezninde olup 31 beyittir. Esrede, Fâtiha Suresi'nden başlayıp Mülk Suresi'ne kadar 110 surenin ismi zikredilmiştir. Bakara ve Âl-i İmrân için bu surelerin ortak isimleri olan Zahreveyn, Hadîd suresi için bu surenin ilk ayetinde geçmekte olan "Sebehe", Mücadele suresi için ise bu surenin ilk ayetinde geçen "kad semi'e" ibaresi kullanılmıştır (Söylemez 2019: 7-8).

3. **Nazm-ı Süre-i Kur'ân:** Es-Seyyid Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed Âgâh tarafından 1750'lerde "*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*" vezniyle kaleme alınan eser, 49 beyitten müteşekkildir. Fâtiha'dan başlayarak Nâs'a kadar sureler, sahip oldukları çeşitli özellikleriyle dile getirilmiştir (Akpınar 2009: 9-18).

4. **Tertîb-i Nefîs:** Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa (öl. 1819)'nın 1797 yılında kaleme aldığı bu eser, *Kur'ân*'daki 114 surenin üçer beyitle açıklandığı "*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*" vezniyle yazılmış 478 beyitlik bir mesnevidir. Muteber kaynaklardan, özellikle Şâtibî'den çokça yararlandığını söyleyen şair, birinci beyitlerde surelerin ismi, ikinci beyitlerde kaç ayetten oluştukları, üçüncü beyitte ise ihtilaf edilen ayet sayılarını belirtmektedir. Her surenin başında sure ismi ile söz konusu surenin Mekke'de mi yoksa Medine'de mi nazil olduğu bilgisini (Mekkî veya Medenî) başlık olarak vermiştir (Yıldız 2008: 182-84).

5. **Medhiyye-i Sultân Murâd Hân Be-tertîb-i Süre-i Kur'ân:** Eser, Dâ'î mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Ancak Dâ'î'nin hayatı hakkında elde kesin bilgiler bulunmamaktadır. Dâ'î'nin bu şiirini muhtemelen III. Murat (sal. 1574-1595) veya IV. Murat (sal. 1623-1640)'a ithaf etmesinden hareketle III. Murat veya IV. Murat dönemi şairlerinden olduğunu söylemek mümkündür. Dâ'î'nin *Suverü'l-Kur'ân*'ı manzum şekilde olup, 51 beyitten müteşekkildir. "*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*" vezninde ve mürdef kafiyeyle sahip olan bu şiirinde şair, *Kur'ân-ı*

Kerîm'deki 114 sure isminin hepsini her beyitte ikişer üçer adet olmak üzere zikretmiştir (Kaplan 2016: 270-71).

6. *Suverü'l-Kur'ân*: 17. yüzyıl şairlerinden Senâ'î (öl. 1688-89) tarafından kaleme alınmıştır. Kaside nazım şekliyle yazılan eser, toplam 49 beyitten müteşekkildir. “*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*” vezninde ve mücerred kafiyeyle sahip olan bu şiirde, Maide Suresi hariç *Kur'ân-ı Kerîm*'deki 113 surenin ismi doğrudan veya dolaylı olarak zikredilmiştir. Bu sureler zikredilirken *Kur'ân*'daki tertip sırası esas alınmış ve üçüncü beyitten başlanarak genellikle her beyitte ikişer üçer adet olmak üzere bu 113 sureden 105'inin ismi aynen, 8 tanesi (Furkan, Fâtır, Fussilet, Kalem, Abese, İnfîtâr, Mutaffifîn ve Hümeze) ise dolaylı olarak zikredilmiştir (Kaplan 2017).

Abdübârî Âdem Çelebi ve Mu’înü'l-Hıfz Adlı Suverü'l-Kur'ân'ı

Hayatı

Âdem'in hayatı hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserin şairin kendisi tarafından yazılan arıza kısmında eserin sahibinin Abdübârî Âdem olduğu belirtilmiş ve hâtîme bölümünde ise mahlas olarak Âdem kullanılmıştır. Buradan hareketle şairin yazmış olduğu şiirlerde mahlas olarak kendi ismini kullandığı anlaşılmaktadır.

18. yüzyılda Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin tarafından kaleme alınan *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Âdem mahlaslı bir şair hakkında bilgi verilmiştir. Müstakim-zâde'ye göre İstanbullu olan Âdem, Cibali Kapısı'nda meskûndur. Reis kalemi ricaiyken bazı vezirlere kâtiplik yapmıştır. Emir Efendi'den hüsn-i hat meşk etmiş, şiir ve musikide kendini yetiştirmiştir (Müstakim-zâde 1928: 110).

Tuhfe-i Hattâtîn'de Âdem mahlaslı bu şair hakkında verilen bilgilerden hareketle Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* adlı eserinde bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ergun, *Tuhfe-i Hattâtîn*'in yazıldığı 1759 yılından hareketle Âdem'in 18. yüzyıl şairlerinden olduğunu belirtir. Ergun ayrıca *Ömer Tâib Mecmuası* olarak bilinen mecmuada ise Âdem Abdübârî Çelebi başlığıyla Hâkânî'nin bir gazeline

yazılmış nazire bir gazel bulunduğunu, Millet Kütüphanesi'ndeki mürettibi Âdem olan bir mecmuada ise Âdem'e ait şiirlerin kayıtlı olduğunu söyleyerek bu mecmuadaki Âdem Abdalbârî Çelebi ile İstanbullu Âdem'in aynı şahıs olma ihtimalinin bulunduğunu belirtmiştir (Ergun 1936: 10).

Ergun'un bahsettiği *Ömer Tâib Mecmuası*'nın şimdilik nerede ve kimde olduğu belli değildir. Ancak Âdem tarafından derlendiği belirtilen mecmua, Millet Kütüphanesinde Ali Emiri Manzum 776 numarada kayıtlıdır.⁸ Daha çok 18. yüzyıl şairlerinin manzumelerini ihtiva eden bu mecmuada, Âdem'in altı gazeli kayıtlıdır. Ancak bu şiirlerden birinden önce kullanılan ve bu mecmuanın mürettibini belirten "limuharririhî" dışında Âdem hakkında herhangi bir ibarenin bulunmaması mezkûr şair ile Abdalbârî Âdem Çelebi'nin aynı kişi olduğu yönünde kesin bir hükme varılmasını engellemektedir. Bu hâliyle 18. yüzyılda yaşamış olan ve aynı mahlası kullanan iki farklı şairden bahsetmek de mümkündür.

Mu'înü'l-Hıfz

Abdalbârî Âdem Çelebi, eserini kaside nazım şekliyle kaleme almıştır. Toplam 86 beyitten müteşekkil olan eser, "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" vezninde ve revî ile ridf harfinden oluşan mürdef kafiye sahıptir. Eser, her ne kadar kaside formunda yazılmış olsa da klasik bir kasidede olması gereken "nesip, girizgâh, methiyye, fahriyye, dua" gibi bölümlere sahip değildir. Bu hâliyle şeklen kaside özelliği taşıyan *Mu'înü'l-Hıfz*, "Dîbâce-i Ğarrâ-yı Mu'înü'l-Hıfzu'l-Âdem Ğafere 'Anh", "Sebeb-i Nazm-ı Fihris-i Kelâm-ı Qadîm ü Bâ'ış ü Tertîb-i Esâmî-i Nazm-ı Kerîm", "İbtidâ'-i Fihris-i Furkân-ı Mübîn", "Hâtîme vü 'Arz-ı Niyâz-ı Bedrgâh-ı Sulţânî Enbâz-ı Celle Celâlüh" başlıklarıyla mesnevilerde olduğu gibi bölümlere ayrılmıştır.

Âdem Çelebi, 10 beyitlik dibace bölümünde kendisine bahsettiği nimetler vesilesiyle Allah'a hamt ettikten sonra Peygamber'e salat ve selamda bulunur.

⁸ Sadettin Nüzhet Ergun, bu mecmuanın kütüphanede 868 numarada kayıtlı olduğunu belirtmiştir (Ergun 1936: 10). Ancak yaptığımız inceleme neticesinde mezkûr mecmuanın 776 numarada kayıtlı olduğunu tespit ettik.

Şair, “*Sebeb-i Nazm-ı Fihris-i Kelâm-ı Kadîm ü Bâ’iş ü Tertîb-i Esâmî-i Nazm-ı Kerîm*” başlığı altında altı beyitte eski şairlerin eserlerini incelediğini ve bunların bir yolla Kur’ân’ın çeşitli özelliklerini anlattıklarını ifade eder. Kendisinin ise sure isimlerinin fihristini yazdığını ve ismini de *Mu’înü’l-Hıfz* koyduğunu belirtir:

*Ben daği fihris eyleyüp sûre
Nâmum aldum be-feyz-i Mennâni* b. 15

*Eyledüm nâmımı Mu’înü’l-Hıfz
Ola maqbûl zât-ı Yezdânî* b. 16

Âdem Çelebi, bundan sonra “*İbtidâ-i Fihris-i Furkân-ı Mübîn*” başlığı altında *Kur’ân-ı Kerîm*’deki 114 surenin ismini doğrudan veya dolaylı olarak zikretmiştir. Şair, bu sureleri zikrederken *Kur’ân*’daki sure sıralamasını göz önünde bulundurmıştır. 17. beyitte ilk sure olan Fâtiha’dan başlayarak 72. beyitte son iki sure olan Felak ve Nâs surelerinin karşılığı olan Muavvizeteyn’i zikrederek eserini bitirmiştir. Bu bölümde sadece bir beyitte (17. beyit) üç, diğerlerinde ise iki sure ismine yer vermiştir. Surelerden 104’ünün ismi aynen, 10 tanesinin (Fâtiha, Fussilet, Kalem, İnsan, Mutaffifin, Alak, Beyyine, Tebbet, Felak ve Nâs) ismi ise dolaylı olarak verilmiştir.

“*Hâtîme vü ‘Arz-ı Niyâz Bedrgâh-ı Sulţânî Enbâz-ı Celle Celâlüh*” başlığını taşıyan on dört beyitlik hatime bölümünde şair, böyle bir eseri tamamlamanın vermiş olduğu sevinçle Allah’a şükür ifadesinde bulunur. Bu vesileyle günahkâr oluşundan ve içinde bulunduğu acziyetten dem vuran şair, yazmış olduğu bu eser hürmetine ona af ve mağfiret dileklerini arz ederek eserini bitirir.

Âdem Çelebi, *Mu’înü’l-Hıfz*’da diğer suverü’l-Kur’ân sahibi şairler gibi sure isimlerinin kullanımlarında bazı tasarruflarda bulunmaktan geri durmamıştır. Şairin bu tasarruflarına verilebilecek bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’in ilk suresi Fâtiha’dır. Bu sure “*Ümmü’l-Kitab*” (*Kitab’ın özü*) “*es-Seb’ul-Mesânî*” (*Tekrarlanan yedi ayet*), “*el-Esâs*”, “*el-Vâfiye*”, “*el-Kâfiye*”, “*el-Kenz*”, “*eş-Şifâ*”, “*eş-Şükr*” ve “*es-Salât*” gibi başka adlarla da anılır. Âdem Çelebi de Fâtiha Suresi için “*Sebu’l-Mesânî*”yi kullanmıştır:

Añla seb' u'l-meşānīye dāni
Bağara ile Āl-i 'İmrāni b. 17

Fussilet Suresi'nin karşılığında kullanılan diğer isimler *Secde*, *Hâmîm*, *Mesâbîh* ve *Akvât*'tır. Bu sure için de *Secde*'nin kullanımı tercih edilmiştir:

Humme emri okur o mü'min kim
Secdede gözden ağıdur kanı b. 36

Adını ilk ayetinde geçen kalemde alan Kalem Suresi, başlangıç ibaresi olan "Nûn" veya "Nûn ve'l-kalem" olarak da bilinir. Bu sure için de "Nûn" kullanılmıştır:

Hemçü ve'n-Nûn ile zühde heves
Kaol-i el-Hâkkağa kıl em'ânı b. 50

Adını, insanın yaratılmadan önceki hiçliğini ifade eden birinci ayetteki "insân" kelimesinden alır. Ayrıca "Dehr, Emşâc, Ebrâr" ve "Hel etâ" adlarıyla da anılan (Yaşaroğlu 2000: 331) İnsan Suresi de "Dehr" ismiyle zikredilmiştir:

Veyl-i dehr içre idine tekzîb
Oğu ve'l-Mürselât bünyânı b. 54

Âdem Çelebi, ismini "ölçüde hile yapanlar" anlamına gelen mutaffifinden alan Mutaffifîn Suresi'nin yerine bu kelimenin müştaklarından "tattif" kelimesini kullanmayı tercih etmiştir:

İnfiţâr semâdan yâd it
Ehl-i tattîfe veyl olur b. 57

96. sure olan Alak Suresi ise dördüncü ayetinde geçen "kalem" kelimesi kullanılarak ihsas ettirilmiştir:

Nāmını şafhaya yazan Kalemüñ
Qadri artar be-Hâkkağa hannāni b. 64

Yine 98. sure olan Beyyine Suresi'nin de adı zikredilmemiş bunun yerine ilk ayetinin ilk iki ibaresi olan "Lem yekün" ibaresi kullanılmıştır:

Lem yekün müşli zātihî hulқан
Hân-ı Zilzâl arazna'l-fāni? b. 65

Kur'ân-ı Kerîm'in 111. suresi olan Tebbet Suresi de ismi geçmeyen surelerden biridir. Şair, bu surenin ismini zikretmek yerine ilk ayette geçen ve bu surenin inmesine sebep olan Ebu Leheb'in ismini kullanmayı tercih etmiştir:

Naşr erbâbına mü'lâzımdur

Bû Lehebveş ‘adûsı hızlânu b. 71

Felak ve Nâs sureleri “muavvizeteyn”; Felak, İhlas ve Nâs sureleri ise “muavvizât” diye adlandırılır. Muavvizât; Kur’ân’ın üçte birine denk gelen fazileti, şifa verici ve koruyucu özellikleriyle bilinir (Yaşaroğlu 2006: 392-93). Şiirde bu üç sure bir arada kullanılmış ancak Felak ve Nâs surelerinin yerine “muavvizeteyn” kelimesi kullanılmıştır:

Oķu İhlâş ile Mu’avvizeteyn

Bâtil it silhr ü mekr-i Hâmânu b. 72

Şair, bazı sure isimlerini ise bunların sure olduklarını açıkça belirterek kullanmıştır. Nisa, Taha, Âdiyât sureleri bunlardandır:

Bıkr-i dil sûre-i Nisâ okusun

Mâ’ide-ı âh-ı feyz ise cânı b. 17

Yâ İlahî be-sûre-i Tâhâ

Enbiyâ meskenin kıl erzânî b. 26

Sûre-i ‘Âdiyât hâkı itmez

Ķârî’a sedd-i bâb-ı derbânu b. 66

Âdem Çelebi, sure isimlerini beyitlerde kullanırken bu isimleri hem gerçek anlama gelecek şekilde kullanmış hem de onlara gerçek anlamlar dışında anlamlar yükleyerek farklı anlam çağrışımlarında bulunmuştur. Şair bunları yaparken klasik Türk şiirinin mazmunlarından da istifade etmeyi ihmal etmemiştir. Bu türden kullanımlara verilebilecek bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

“Rum’da Lokman’ın ilmini ezber etmiş olan çok can tabibi var.” diyen şair; Lokman kelimesini hem sure ismini hem de bu şahıs üzerinde oluşan mazmunu çağrıştıracak şekilde kullanmıştır:

Rûmda çok tabîb-i cân var kim

Ezber etmiş fûnûn-ı Loķmânu b. 31

“Kur’ân’ın zariyatını okuyan, kanaat Kaf’ına Anka oldu.” dediği bir başka beyitte ise Kaf Dağı ve Anka mazmunu etrafında şekillenen anlatım dikkatleri çekmektedir:

Oldı Ķâf-ı kanâ’ata ‘Anķâ

Oķuyan zâriyat-ı Ķur’ânı b. 41

İhlas, Felak ve Nas (Muavvizeteyn) sureleri sihir, büyü, nifaktan koruma ve tedavi edici özellikleriyle bilinir. Âdem de zikredilen üç sureyi bu amaçlarla kullandıklarını dile getirmiştir:

Oķu **İhlāş** ile **Mu'avvizeteyn**
Bāṭıl it sihr ü mekr-i Hāmāni b. 72

Nüsha Tavsifi

Mu'înü'l-Hıfz, Milli Kütüphane yazmaları arasında "06 Mil Yz A 2686" arşiv numaralı 75 varaklık şiir mecmuasının 42b-44a varakları arasında kayıtlıdır. Başlıklar ve sure isimleri kırmızı mürekkeplidir. Her sayfada üç sütun ve 16 satır bulunmaktadır. Talik hatla yazılan eserin telif veya istinsah tarihi, müellifi veya müstensihi belli değildir.

[Metin]

fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

Hem şemîm-i gül-âb-ı Feyyûmî
‘Anber-i bezm-i cân-ı Mahtûmî⁹

Mazmûnına mâ-şadağ olan zât-ı ‘arîfû’n-nikât huzûrlarına ‘arîzâ-i maħlaşâne budur ki Hüdâ-yı müte’âl celle ‘ani’ş-şebîh ü ve’l-mişâl hazretleri karîben envâ’-ı tekrîmât u evşâf-ı ta’zîmâta mazhar eyleyüp kelâl ü fütûrların hûbûr u sürûra mübeddel itmekle mesrûr u merâm-ı dil-h’âhların i’fâ ile qarîn-i sürûr ü huzûr eyleye âmîn bendergâh-ı sühân-perdâzîde zât-ı ma’arîf-simâta ihdâya şâyân hediye çendân mevcûd olmamağla meh-rüyân-ı ma’mûre-i nazm-ı kadîm ya’ni esâmî-i sûre-i Kur’ân-ı Kerîm çendîn hep dil-nişîn ile nazm [j] tertîb olunup hiç tabî’atlarında mensûc u târ u pûd-ı nezâket ile muṭṭalî vü memzûc olan kumâş-ı şeh-r-engîzleri muḳâbili ‘âlem-engîz olmağ ümmîdi ile şavâb-ı ‘âlîlerine ihdâya ictisâr olındı saḳaṭât u şükûkı kezâlik ‘unvân ile maḳkûk buyurılıp bu muḳıbb-i şadıḳları ḫâtır-ı ‘aṭîrdan mehcûr u maṭrûd buyurulmamağ mercû vü mes’ûldür min muḳıbbukümü’l-faḳîr ‘Abdu’l-Bârî Âdem.

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Âdem-i âşüfte vü mahtûmîden¹⁰ ğayrı göñül
Birbirinüñ n’eydüğün añlar meger insân mı var

Dîbâce-i Ğarrâ-yı Mu’inü’l-Hıfzu’l-Âdem Ğafere ‘Anh

fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

1. Ḥamd Allâha kim be-âsânî
Baña virdi bu rûtbe ‘ırfânı
2. Beni ḫayr ile eyleyüp inṭâk
Dehenüm ḳıldı zıkr-i enbânı

⁹ “Feyyûm’a ait gül suyunun kokusu, Mahtûmî’nin can meclisinin amberidir.”

¹⁰ Metin içinde zihaflı hecelerin ünlü harfleri italik gösterilmiştir.

3. Geh gül-i muşhafa olup nâzır
Bâğ-ı ma'nâda itdüm elhâni
4. Şehd-pâş-ı kırâ'at oldum gâh
Ġibta-i tûṭî-i neyistâni
5. Kâr-ı nakş-ı edâmı görse alur
Ele kilkin şenâm için Mânî
6. Gâh na't-ı peyembere fem açup
Vâşîf oldum o 'âlî sultânı
7. Râzık-ı ins ü cân-ı maḥbûbı
Ḥâlîk-ı mâ' ü ṭîn mihmâni
8. Ya'ni kim Aḥmedü'l-ḥalâyık için
Sa'y idüp eyledüm şenâ-ḥî'ânî
9. Rûḥına şad şalât ola Ḥaḳdan
Eyledükçe sipihr devrânı
10. Âl ü aşḥâbına selâm olsun
Ḥaḳ müdâm eyledükçe erzânî

**Sebeb-i Nazm-ı Fihris-i Kelâm-ı
Kadîm ü Bâ'îş ü Tertîb-i Esâmî-i
Nazm-ı Kerîm**

11. Selef âşârına olup nâzır
Virdi ğibta dile perişânı
12. Her biri bir ṭarîḳ ile itmiş
Şâh-râh-ı medîḥe püyânı
13. Vâdî-i intisâbuñ olmuşlar
Her birisi selîk-i meydânı

14. Kimi yazmış vücûh-ı Qur’âna
Kimi virmiş vuķûfa i’lânı
15. Ben daħi fihris eyleyüp süre
Nāmum aldum be-feyz-i Mennānī
16. Eyledüm nāmını *Mu’înü’l-Hıfz*
Ola maķbûl zāt-ı Yezdānī

İbtidā’-i Fihris-i Furķān-ı Mübîn

17. Añla **seb’u’l-meşānī**ye dānı
Bakara ile **Âl-i ‘İmrānı**
18. Bıkr-i dil süre-i **Nisā** okusun
Mā’ide-ḥāh-ı feyz ise cānı
19. Gezme **en‘ām** gibi āvāre
Şorma **a’rāfiyāna** Rıdvanı
20. Hıfz-ı **enfālde** kuşūr itdüñ
Tevbe it ey ḥarīf-i nā-dānī
21. Hūt-ı **Yūnusveş** urma ğavṭ-ı ğalaṭ
Pīşvā ile **hūd-ı** ‘irfānı
22. **Yūsuf-ı** Mışr-ı ‘izzet olmaĝa dāl
Añlaram **ra’d-ı** reşk-i ihvānı
23. Feyzyāb oldu hem-çü **İbrāhīm**
Hicr-ı cevde kim aldı mihmānı
24. **Naḥlveş** şerbetüñ şifāsāz it
Şeb-i **İsrā** ḥaķı kerem kānı

25. **Kehf**-i işmetde oldı bıkı-i hayāl
Rūh-ı ma'nāya **Meryem**-i şānī
26. Yā İlāhī be-sūre-i **Ṭāhā**
Enbiyā meskenin kııl erzānī
27. **Hacc**-ı mebrūr ile müşerref kııl
Beni hem **mü'minūndan** ihvānı
28. Eyle **nūr**-ı cemālūñe maẓhar
Be-ḥaḳ-ı nazm-ı pāk-i **Furḳānī**
29. **Şu'arā** diḳḳat ile çekse olur
Çeşm-i **nemle** sevād-ı pinhāmı
30. **Ḳaşaş**-ı mihirden degül evhen
Lāne-i '**ankebūt** bünyānı
31. **Rūm**da çok ṭabīb-i cān var kim
Ezber itmiş fūnūn-ı **Loḳmānı**
32. **Secdeden** çekmez ehl-i himmet 'ār
Olur **aḫzāb** cennetüñ şānı
33. **Sebe'**-i ferbih Hüdhdüd-i rūḫı
Fātır ilter baḳsa sübhānı?
34. Ez-dil 'ömr ile **Yāsīne** sürer
Şāffāt-ı fenānuñ aḫzānı
35. **Şād**-ı şıdkı şadīḳa tāc ister
Zümer-i ictibānuñ erkānı
36. Ḥumme emri oḳur o **mü'min** kim
Secdede gözden aḳıdur ḳanı

37. Hâyli hoş-râ degül midür **şūrā**
K’olmayam **zuhruf-ı** gama bānī
38. Tıtdı dehri **duhān-ı** rüz-ı kıyām
Ümmetün **cāşiye** oğur kıanı?
39. Kıavm-i **Ahķāf** ile iden inzār
Oldı şān-ı **Muħammede** şānī
40. **Feth-ı** maṭlab için ğarā’im oğur
Hucurāt-ı temennī sükkānı
41. Oldı **Kāf-ı** kanā’ata ‘Anķā
Oğuyan **zāriyāt-ı** Kıur’ānı
42. **Tūr-ı** Sīnāda çün Kelīmu’llāh
Göremezler o **necm-ı** raḥşānı
43. İtdi şakķ-ı **kamer** Rasūlu’llāh
İricek feyz-i izn-i **Raħmānī**
44. **Vāķı’a** vāķı’ı irādet ider
Ger **hadīd** olsa çeşm-i rüħānī
45. Olsa fāriğ ‘adū **mücādeleden**
Haşre dek zār iderdi şeytānı
46. Şalsa ceyš-i kıuvā-yı **mümteħine**
Şaff-ı emmāreye var imkānı
47. Şāhibü’l-**cum’ada** Rasūl-i mübīn
Bilmediler **münāfikūn** anı
48. Kıable yevmü’l-**teğābün** ey dil vir
Zen-i dehre **talāķ-ı** ‘udvānı

49. Halka eyle perestişi **Tahrīm**
Mālikü'l-**mülküñ** ol şenā-**h** ānı
50. Hemçü ve'n-**nūn** ile zühde heves
Kavl-i el-**Hāk**kaya kıl im'ānı
51. Añlayamaz **me'āric**-i rūhı
'Ömr-i **Nūha** irerse nefsanı
52. İns ü **cinn** ü melā'ike meb'üş
Kıldı **müzzemmil**-i pür-ihsānı
53. Daħi **müddeşir** ile kıldı hitāb
Tā **kıyāmet** bularda 'unvānı
54. Veyl-i **dehr** içre idine tekzīb
Oķu ve'l-**mürselāt**-ı bünyānı
55. **Nebe**'-i hayr-ı nāhī nefse...¹¹
Nāzi'āt içredür ...
56. '**Abes**-i dersin ezber it teklīf
Tek vir ol tıfla izn-i cānı ...
57. **İnfiār**-ı semādan yād it
Ehl-i **tatfife** veyl olur ...
58. **İnşikāk**-ı kamer ideñ mihrüñ
Çok mı zātü'l-**burūc**ı seyrānı
59. **Ṭarık**-ı hıyre intizār eyler
Merd-i **a'lā** nigāh-ı insānı

¹¹ 55, 56 ve 57. beyitlerde boş bırakılan kelimeler, mecmuanın hatalı ciltlenmesinden dolayı okunamamıştır.

60. Cebre’îl oldı **ġāşiyedârı**
Oldı zâhir çü **fecr-i rüchânı**
61. **Beled-i** kıdsiyâna oldı muţâf
Derine? şemse **şems-i nûrânî**
62. **Leyl-i** rü’yâda görmedüm feryâd
Âh o şems-i **zuhâ-yı tâbânı**
63. Bir degül **inşirâh**da ey dil
Tîn-i ‘adn u kelâm-ı ‘adnânı
64. Nâmını şafhaya yazan **kalemüñ**
Qadri artar be-ħaqq-ı **Ĥannânî**
65. **Lem yekün** müşli zâtihi ħulķan
Ĥân-ı **zilzâl** arazna ‘l-fânı?
66. Süre-i ‘**Âdiyât** ħaķı itmez
Qârî’a sedd-i bâb-ı derbânı
67. İtmiş ilhâ’ **tekâşür-i** emvâl
‘**Aşr-ı** ‘Ömer irişdüñ ey cânı
68. **Hümez’ile** muķârinet tâ key
Fîl-i nefse yedürme sāmânı
69. Âb-rüy-ı **Qureş** itmişdür
Pâk-i **mâ’ün** ħalb-i ħâşânı?
70. **Kevser-i** ħoş-güvâr-ı elţâfın
Göremez **kâfirün-ı** küfrânı
71. **Naşr** erbâbına mülâzımdur
Bü Lehebveş ‘adüsü ħizlânı

72. Oķu İhlāş ile Mu'avvizeteyn
Bātl it sihr ü mekr-i Hāmānı

**Ĥātīme vü 'Arz-ı Niyāz Bedrgāh-ı
Sultānī Enbāz-ı Celle Celālūh**

73. Minnet Allāha kim bu nādīre nazm
Oldı evrāķa naķş-ı pīşānı

74. Buldı kil-k-i siyām ile ĥitām
Ĥaķķuñ imdād idince iĥsānı

75. Yā İlāhī be-mefĥar-i kevneyn
Be-kitāb-ı kerīm-i Rabbānı

76. Yā İlāhī be-seyyid-i şaķaleyn
Ki odur eşk-i ŧab'-ı ĥisānı

77. Ādem-i bī-mecālī 'afv eyle
Aña gösterme nār-ı nırānı

78. Urma 'aybın yüzine maĥşerde
Gerçi çoķdur günāh u 'işıyānı

79. Yā İlāhī bu ķā'ide bulmuş
Mele'-i nās içinde ceryānı

80. Bir ķaşıde yazarsa bir şā'ir
'Arz idüp ķuvvet-i sūĥandānı

81. Ya şehe ya vezīre şundūķda
Ĥulle ile sevindürür anı

82. Ben de bu şad hezār küstāĥı
İtdüğümde zebān-ı cünbānı

83. Dergeh-i kibriyâña itdüm ‘arz
Senden itdüm ümîd-i ğufrâni
84. Mağfîret cā’izem olup yâ Rab
Baña eyle qarîn Rıdvânı
85. Budur ümmîd[üm] olıcağ mağşer
Eylesin cürmüm ‘afv fermânı
86. Ola her dem Rasûle cehd-i şalât
Tâ ki okuya halk Ẓur’ânı

Sonuç

Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen sure isimleri ve bunların sahip oldukları çeşitli özellikler hakkında kaleme alınmış bir tür olan suverü’l-Kur’ânlar, klasik Türk edebiyatında 16. yüzyıldan itibaren bazı şairler tarafından rağbet görmüştür. Latîfî, Şeyhülislam Yahyâ, Seyyid Muhammed, Şakir Ahmet Paşa, Dâ’î ve Senâyî gibi şairler bu türde eser kaleme almışlardır. Bu çalışmamızın konusunu teşkil eden ve muhtemelen 18. yüzyılda yaşayan Abdübârî Âdem Çelebi de “*Mu’înü’l-Hıfz*” adlı bir suverü’l-Kur’ân yazmıştır.

Mu’înü’l-Hıfz, kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Ancak eser, kaside formunda yazılmış olsa da klasik bir kasidede olması gereken “nesip, girizgâh, methiyye, fahriyye, dua” gibi bölümlere sahip değildir. 86 beyitten müteşekkil olan eser, “*fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün*” vezninde olup mürdef kafiyyeye sahiptir.

Âdem Çelebi, bu eserinde *Kur’ân-ı Kerîm*’deki 114 surenin ismini doğrudan veya dolaylı olarak zikretmiştir. Bu sureleri zikrederken de *Kur’ân*’daki sure sıralamasını göz önünde bulundurmuştur. Yani şair, Fâtiha’dan başlayarak son iki sure olan Felak ve Nâs surelerinin karşılığı olan Muavvizeteyn’i zikrederek eserini bitirmiştir. Eserde üç sure isminin geçtiği bir beyit dışındaki bütün beyitlerde ikişer sure ismine yer verilmiştir. Surelerden 104’ünün ismi aynen, 10 tanesinin (Fâtiha, Fussilet,

Kalem, İnsan, Mutaffifin, Alak, Beyyine, Tebbet, Felak ve Nâs) ismi ise dolaylı olarak zikredilmiştir.

Âdem Çelebi sure isimlerini dile getirirken şairlik kudretini ve edebî birikimini de büyük bir başarıyla eserine aksettirmiştir. Şair bunları yaparken edebî sanatlar, vezin, kafiye ve redifin sağladığı imkânlardan fazlasıyla istifade etmiştir. Özellikle tevriye ve cinas sanatlarıyla birlikte hem sure isimlerini gerçek anlama gelecek şekilde kullanmış hem de onlara gerçek anlamlarının dışında anlamlar yükleyerek zihinlerde farklı çağrışımlar uyandırarak beyitlere renk ve çeşni katmasını bilmiştir. O bunları yaparken yapmacıklığa düşmemiş, eserin daha rahat okunup anlaşılabilmesi için sade bir dil kullanmıştır.

Bu çalışmayla birlikte klasik Türk şiirinin önemli kaynakları arasında yer alan *Kur'ân-ı Kerîm*'le ilgili bir tür olan suverü'l-Kur'ân'lara ait bilinmeyen yeni bir örnek daha ilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Böylece hem bu türün sahip olduğu özellikler üzerine yapılacak değerlendirmeler için bilinmeyen yeni bir örnek ortaya konmuş hem de bu alanda yapılacak olan çalışmalar için yeni imkânlar sunulmuştur.

Kaynakça

- AKAR, Metin (1987), *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AKBAYAR, Nuri (hızl.) (1998). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmânî)*. C. 5. İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yayınları
- AKPINAR, Ali (2009), “Kur’an Surelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek”, Sivas: *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/1. s. 5-18.
- BİRİŞİK, Abdulhamit (2002), “Kur’ân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 26. İstanbul: TDV Yayınları s. 383-88.
- BİRİŞİK, Abdulhamit (2009), “Sure”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: TDV Yayınları s. 538-39.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998), “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: MEB Yayınları. s. 348-65.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1936), *Türk Şairleri*, C. 1, İstanbul.
- EFE, Zahide (2019), “Kastamonulu Divan Şairi Tâli’î ve Şiirleri”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8/18, s.120-153.
- GÖKALP, Haluk (2016), *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- GÜNGÖR, Zülfikar (2000), *Türk Edebiyatı’nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesimî Mehmed’in Gülistân-ı Şemâil’i*, Ankara: Ankara Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KAPLAN, Yunus (2016), “Kur’an Surelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Dâ’î ve Suverü’l-Kur’an’ı”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 2, Issue: 1, Winter, s. 267-280.
- KAPLAN, Yunus (2017), “Kur’ân Surelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek Daha: Senâyî ve Suverü’l-Kur’ân’ı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya. Sayı 39, s. 263-284.
- KOÇİN, Abdülhakim (2011), *Türk Edebiyatında Münâcât*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011), *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- KURNAZ, Cemal ve Mustafa Tatçı (hzl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2686, vr. 42b-44a.
- Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin (1928), *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- ÖZCAN, Abdulkadir (hzl.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyiü'l-Fudalâ I. Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri*. C. 4. İstanbul: Çağrı Yayınları
- PALA, İskender (1995), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- PEKOLCAY, Necla (1950), *Türkçe Mevlid Metinleri*, İstanbul: İstanbul Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- SEVGİ, Ahmet (1987), *Latîfî, Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., Basılmamış Doktora Tezi.
- SÖYLEMEZ, İdris (2019), "Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin Tertib-i Süveri'l-Kur'ân'ı", *Universal Journal of Theology (UJTE)*, Cilt: IV, Sayı: 1, s. 1-14.
- TAŞ, Bünyamin (2015), "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn, Issue 37, s. 101-121.
- UZUN, Mustafa (2002), "Kur'an (Edebiyat)", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 414-17.
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil (2006), "Nâs Suresi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 392-93.
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil (2000), "İnsân Suresi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 331-32.
- YENİTERZİ, Emine (1993), *Divan Şiirinde Na't*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- YILDIZ, Alim (2008), "Şakir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefîs' Mesnevîsi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı XXII/2, s. 179-223.